

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНА — вид соціальної відповідальності, сутність якої полягає у застосуванні до правопорушників передбачених законом санкцій. В. ю. як правова категорія має проблем. характер, що виражається у наявності різних точок зору щодо її визначення та наук. дискусії з приводу її осн. характеристик (ознаки, види, мета, принципи, функції). Найчастіше В. ю. визначається як негативна реакція держави на правопорушення, специфічне відношення між державою та правопорушником, у межах якого останній зазнає позбавлень особистого, майнового або організаційного характеру і зобов'язаний відновити порушені сусп. відносини та відшкодувати збитки.

Проблематика відповідальності у наук. дослідженнях набувала своєї актуальності в різних аспектах мислення (морал., політ., філос.), що створювало певні підстави для поглибленого вивчення В. ю. як соц. явища. Це призвело до того, що на певному етапі розвитку юрид. науки в СРСР з'явився термін, який передбачав тлумачення В. ю. у перспективі — позитивна, або перспективна В. ю. Такий підхід до розуміння В. ю. в умовах політизації правової науки пояснювався намаганням підкреслити значення цього правового інституту як засобу забезпечення правомір. поведінки, зокрема А. П'ятаков вказував на те, що категорія позитив. відповідальності пов'язана з поняттям обов'язку дотримання трудової дисципліни та бережливого ставлення до власності. На думку І. Самощенка та М. Фарукшина В. ю. завжди була відповідальністю за скоєне протиправне діяння, а її кінцевим результатом є тільки негативні для суб'єктів наслідки. Піддавалося критиці й двоаспектне розуміння В. ю. (в перспективі та ретроспективі), оскільки неможливо поєднати в одному визначенні свідоме ставлення людини до виконання свого соц. обов'язку (перспектива) та протиправну поведінку правопорушника і негативні правові наслідки (ретроспектива).

В. ю. як засіб охорони та захисту сусп. відносин від протиправ. посягань ґрунтується на певній системі правових принципів (зокрема законності, обґрунтованості, справедливості, доцільності), реалізація яких дозволяє досягнути єдності у роботі правозахисних

органів і спрямувати юрид. практику в єдине русло соц. прогресу. Серед осн. видів В. ю. — кримінал., адм., цивіл.-правова, дисциплінарна та матеріал. відповідальність працівників і службовців за шкоду, заподіяну в результаті виконання профес. обов'язку. У межах кожного виду В. ю. використовується певний набір правових засобів, які відповідають характеру правових відносин та ступеню сусп. небезпеки скоєного правопорушення. Оскільки В. ю. у системі соц. упр. є впливовим правовим засобом, що виконує ряд специфіч. функцій (карал., виховну, превентивну, правовідновлювальну, сигналізац.) і тісно пов'язаний з держ. примусом та використанням владних повноважень, її міри і порядок їх застосування чітко визначені та регламентуються правом. Підстави притягнення до В. ю.: наявність норми права, що передбачає відповідальність за скоєння протиправ. вчинку і факту правопорушення та правозастосовочого акту уповноваж. органу або посадової особи, у якому фіксуються рішення щодо виду та міри В. ю. Підстави звільнення від В. ю.: зміна обстановки на момент розгляду справи, якщо діяння чи особа, що його вчинила, перестали бути сусп. небезпечними; коли відбувається заміна кримінал. покарання на ін. (адм., дисциплінарне) із застосуванням заходів громад. впливу (передача особи на поруки громад. організації або трудовому колективу); коли законом передбачається застосування до засуджених міри умовно-достроков. звільнення від покарання або відстрочки виконання вироку; у випадку видання акта амністії або помилування чи зміни діючого законодавства, якщо передбачається скасування В. ю. за дії, що раніше визнавалися злочином.

У проблематиці В. ю. розглядаються також питання про обставини, що цілком її виключають, зокрема коли за зовн. ознаками дії особи підпадають під поняття правопорушення, але по суті не містять у собі сусп. небезпеки (неосудність, необхідна оборона, крайня необхідність, давність притягнення до відповідальності, давність виконання обвинувач. вироку, малозначущість діяння). За таких обставин закон виключає можливість притягнення до В. ю.

С. Д. Гусарев

Бібліографічний опис:

Відповідальність юридична / С. Д. Гусарев // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2005. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-34409>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).